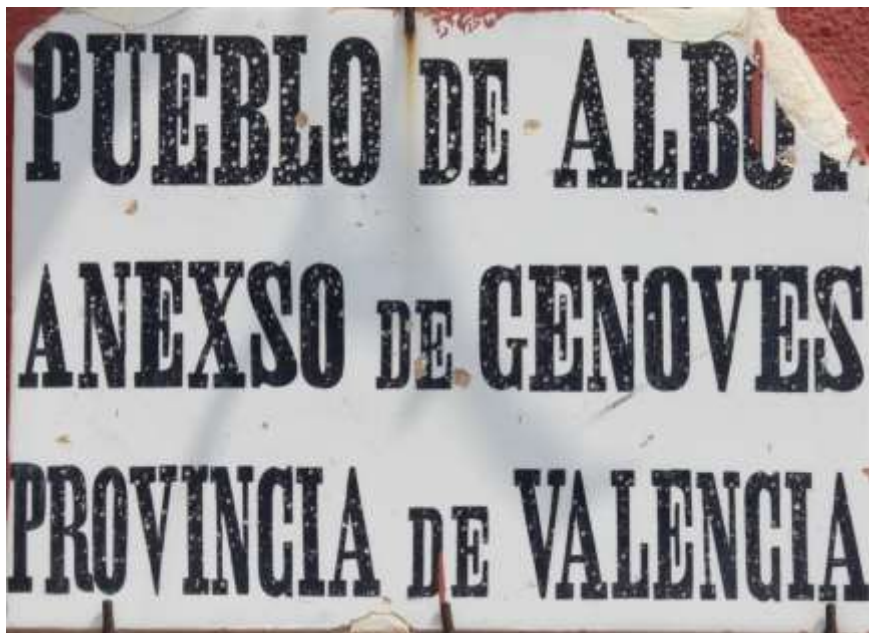

L'INTERÉS DEL PALAU I L'ALMÀSSERA DE LA SENYORIA
D'ALBOI COM A BÉNS DE RELLEVÀNCIA LOCAL

Mariano González Baldoví
Historiador
Agost de 2013

LA CASA DE LA SENYORIA

El conjunt de la Casa de la Senyoria d'Aboi i l'almàssera contigua conserven valors que permeten considerar-la com a Bé de Rellevància Local. En aquest cas és d'aplicació l'Article 46 del Capítol IV de la Llei 4/1998 d'11 de juny del Patrimoni Cultural Valencià, que tracta dels Béns Immobles de Rellevància Local, als quals defineix com:

"Tots aquells béns immobles que, no reunint els valors a què es refereix l'article 1 d'aquesta llei en grau tan singular que justifique declarar-los com a béns d'interés cultural, tenen, no obstant això, significació pròpia com a béns de caràcter històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, paleontològic o etnològic."

Com veiem, la llei, molt encertadament, no es deté només en les excel·lències arquitectòniques i artístiques de determinada construcció, sinó que inclou altres valors, com ara l'històric i l'etnològic, entre altres, que si l'acompanyen el doten de la vàlua necessària i suficient, representativa per a la col·lectivitat on s'assenta. Certament, les reformes experimentades en els darrers anys per l'immoble han eliminat una part notable de l'interés artístic i arquitectònic, que és la de components més visuals, però es mantenen intactes la significació pròpia i els valors històric i l'etnològic especificats per la Llei. Per tal de poder considerar-los en la seua dimensió, a criteri de qui subscriu, cal parlar l'atenció en dos aspectes:

1.- Situar el palau en el seu context espacial, tant com a part integrant de la xarxa de palaus senyorials rurals emanats del poder metropolità de Xàtiva com a l'edificació més singular del nucli d'Alboi. És a dir, ressaltar el seu valor històric.

2.- Considerar la **Casa de la Senyoria** com el que realment és, un edifici compost de dues parts sota la mateixa teulada i volum edificat: la **Casa dels senyors**, o zona residencial, a la part esquerra, i l'**almàssera** de la senyoria, que ocupa la part dreta i es conserva en un estat molt estimable.

Tot seguit tractem ambdós aspectes, l'històric, per a la qual cosa ens hem d'anar arrere en el temps, que d'això tracta la Història, i l'etnològic.

1.- ANTECEDENTS HISTÒRICS

Poblament.

El clima i el territori, cenyint-nos al *hinterland* de Xàtiva, condicionaren el tipus d'agricultura i amb ella el del poblament. D'una banda, tenim la ciutat, amb els seus serveis administratius, d'intercanvi comercial dels excedents i de mercat de manufactures, etc, i d'altra, els nuclis rurals sorgits de forma espontània en paratges ben abastits d'aigua, com a unitats de producció agrícola, tant de secà com de regadiu, denominats en la documentació *llocs* o *alqueries*. En el terme particular i en el general de Xàtiva existia un munt de *llocs* propietat de l'elit urbana xativenca, molts dels quals desaparegueren amb el pas dels segles, com Faldeta, Miralbó, Betrillant, Casa Blanca, Maneu, Quilis o Pintor, però molts d'altres es consolidaren i amb el temps s'erigiren en municipis independents, bàsicament al segle XIX: El Genovés, Lloc Nou, Barxeta, La Llosa, Novetlè, Rotglà, Llanera, Cerdà, Sellent, Estubeny, etc, fins trenta set entitats de

població desmembrades del municipi matriu, Xàtiva. La ciutat de Xàtiva no s'entén sense les seues alqueries, com tampoc es pot explicar l'existència d'aquestes alqueries sense la ciutat.

Règim jurídic d'explotació.

Després de la conquesta en 1244, el monarca va considerar més eficaç el fet de conservar la població musulmana, els mudèjars, en qualitat de colons vassalls d'aquestes nombrosíssimes alqueries perquè la mà d'obra era necessària, en comte de deixar desert un territori tan productiu. Aquests llocs constituïen unes unitats administratives subjectes a un senyor feudal el qual tenia prerrogatives fiscals i judicials, amb limitacions, i residia indistintament en la ciutat de Xàtiva o en la casa de la senyoria o palau, segons temporades o conveniències. Per dites raons, cada lloc constituïa un territori de dret alfonsí, és a dir, de jurisdicció compartida, dins d'un entramat complex jerarquitzat, format per les magistratures municipals de la ciutat i les de la governació, i sobre ells els càrrecs reials amb atribucions sobre tot el regne, que residien en València. El senyor de cada lloc era propietari de tots els mitjans de producció: de quasi tota la terra, per l'explotació de la qual cobrava en diners i en espècie; de les cases, per les quals cobrava igualment, així com del molí, l'almàssera, la carnisseria i el forn, instal·lacions que els veïns pagaven per usar. Els elements que conformaven cada lloc: molí, forn, etc. eren complementaris i inseparables, i el centre i punt referencial per a la comunitat era el Palau, que encara en molts pobles, en Alboi també, li diuen amb èmfasi, i no per casualitat, en llengua castellana i fonètica valenciana "*Palàsio*".

Els senyors d'Alboi

Tractarem aquest apartat de manera succinta, perquè el seu interès en el nostre estudi és tangencial. Alboi, juntament amb El Genovés, passà a ser propietat del llinatge dels Sanç a mitjans del segle XIV. A finals del XV ambdues senyories van ser deixades en herència a dos germans, i ja mai més tornaren a juntar-se sota un mateix propietari. El Genovés, per matrimoni, va anar a parar als Fenollet, els quals el conservaren fins que al segle XVIII van perdre un judici començat dos cents anys abans per haver vulnerat els Furs en deixar la titularitat de la baronia a un bastard, mentre que Alboi va passar a successius descendents del llinatge dels Sanç, donant origen a una branca familiar específica que es va dir els **Sanç d'Alboi**, la qual va perdurar fins al segle XVII, quan, en recaure també en heretera femenina, per matrimoni va passar als Escrivà de Romaní, barons de Beniparrell, elevats més tard a marquesos de Monistrol, que en l'actualitat ostenten el títol de senyors d'Alboi, naturalment sense cap dret dominical.

2.- EL LLOC DE ALBOI

La tipologia més usual dels llocs és la d'un únic carrer al que donen les entrades de les cases, mentre que a la part posterior d'aquelles estan situats els corrals tancats per una tàpia cega, sense eixida al camp, per tal que de nit quede el conjunt estanc i protegit. El carrer sol acabar en una replaça on hi han l'església i la casa de la senyoria, bé una al costat de l'altra, bé una front a l'altra, com podem veure, sempre remetent-nos a la zona de Xàtiva, en Berfull, Torrent de Fenollet o Sempere, i com veiem en Alboi.

Als elements esmentats més amunt necessaris a tota agrupació humana, com una almàssera, un molí, una carnisseria etc, cal afegir els corrals per a les ovelles i les

cabres, les eres i la font, que en el cas d'Alboi n'eren més d'una i amb un cabal tan constant i abundant que alimentaven sèquies que permetien conrear arròs, malgrat els desnivells accentuats del terreny. Alboi constitueix, doncs, un exemple bastant ben conservat d'alqueria feudal valenciana de la zona d'influència de la ciutat de Xàtiva, que s'ajusta a la perfecció a la descripció que fa l'Article 3 del Decret 62/2011, de 20 de maig, del Consell, en

“Compondre agrupacions diferenciades d'edificacions que conserven una trama urbana, una tipologia diferenciada [...] que tenen una relació entre si, pels seus destacats valors patrimonials en l'àmbit local, comarcal o provincial.”

Solament en les alqueries o llocs valencians de règim senyorial es donen aquestes característiques tipològiques i constructives, que no trobarem en altres territoris de la península, per la qual cosa Alboi és un exemple de poblament i d'explotació rural mereixedor de ser conservat i protegit per las administracions públiques, de manera que intervencions urbanístiques futures no el desvirtuaren, com ha passat en altres llocs molt propers.

3.- EL PALAU O CASA DE LA SENYORIA D'ALBOI

La Casa de la Senyoria d'Alboi està situada cap el final del carrer, en la plaça. És un edifici entre mitjaneres i es reconeix de lluny per les seues dimensions majors que la resta de construccions. Cal aclarir, com dèiem més amunt, que està conformada per dues parts contigües: la **casa dels senyors**, pròpiament dita, i l'**almàssera**, més senzilla, a la seua dreta.

Conjunt format per la Casa de la Senyoria, a l'esquerra, i l'almàssera a la dreta

3.1. La casa dels senyors.

En ella destaca com element singular la porta, d'amples brancals de carreus de pedra picada i grans i profundes dovelles llises, en número senar, tan característiques de l'arquitectura valenciana des del segle XIV, que es van fer servir fins el segle XVII, de manera que no és fàcil afinar una cronologia perquè les variacions al llarg del temps són quasi imperceptibles, i perquè, de fet, la producció de pedrapiquers més tradicionals va conviure amb la d'altres més innovadors, així que una portada de parlar *medieval* pot ser coetània o més moderna que altra de llenguatge renaixentista. Comparada amb la de la casa de la senyoria de Sempere, que considerem del XV, la d'Alboi té unes proporcions més esveltes, i molt semblants a les de la portada del veí palau dels Fenollet en El Genovés, fins el punt que aquestes dues semblen coetànies i fetes amb uns mateixos criteris. Sabem que en 1520 el palau de El Genovés va ser assaltat i devastat pels agermanats de manera que, a títol indicatiu i amb moltes cauteles, apuntem com a data probable de construcció d'una i altra portada el primer quart del segle XVI.

Façana de la Casa de la Senyoria d'Alboi Baix, Portada de dovelles llises de mig punt, probablement del segle XVI

Similitud de proporcions i semblança de faicó entre les portades de la Casa del senyor de El Genovés –desapareguda– i la Casa del senyor d'Alboi

És sabut que totes les alqueries morisques quedaren despoblades en 1609 en ser foragitats els habitants, com va ser el cas d'Alboi. El buit demogràfic va arruïnar els senyors, que es quedaren sense els llauradors i els altres treballadors del sistema productiu rural.

Portada de la casa de la senyoria, probablement del segle XVI

És conegut també que l'avarícia de l'aristocràcia valenciana va ser tan extrema que molts nuclis quedaven sense repobladors i els senyors van haver de rebaixar les seues pretensions per a que algú volgués anar a viure-hi. Desconeixem les condicions i circumstàncies de la repoblació d'Alboi, per no haver aparegut la seua carta pobla. El

ben cert és que molts titulars de les senyories al llarg del XVII, quan ja havien exhaurit totes les possibles aliances matrimonials en la limitada societat xativina, es llançaren al mercat matrimonial de València, i després de Madrid, per tal d'aconseguir avantatjosos casaments i substanciosos increments patrimonials. Així va succeir en el cas de *doña* Maria Sans d'Alboi, senyora d'Alboi, que es va casar amb Joan Escrivà de Romaní, un llinatge de la capital i es convertí en una propietària absentista que arrendava la senyoria, per cert, amb una renda no molt alta en comparança amb altres baronies majors de la contornada.

Amb els successius casaments cada cop més enlluernadors dels seus titulars, Alboi va passar a ser una possessió menor, una de les moltes que acumularen els esmentats Escrivà. Aquestes possessions menors, les menys rendibles en el conjunt de la massa d'ingressos, acabaven sent les més desateses, a les quals el senyor feia cap més de tard en tard, i en les que es descurava el manteniment dels immobles, com en efecte va ocórrer. Segons testimonis oral que hem recollit, en els anys cinquanta del segle passat, el palau era un edifici degradat amb les portes obertes, desballestat. Finalment, el marquès de Monistrol el va vendre, i els nous propietaris, fa uns trenta anys, van modificar les estructures, eliminar l'escala, etc. L'estat actual de l'interior ens impedeix fer cap hipòtesi de la seua distribució original, a falta de fotografies o de plànols anteriors a la intervenció. El palau va quedar dividit en quatre finques urbanes de propietaris distints: dos de la Casa de la Senyoria, i dos més de l'almàssera. Segons hem pogut saber, en la finca o crugia esquerra de la casa senyorial es conserva un arc de pedra de mig punt, que no vam poder veure.

3.4.- L'escut de la façana

No coneixem cap exemple d'escuts esculpits en la mateixa pedra de les dovelles de portes de mig punt, ni tampoc embotits o intercalats. Les dovelles són sempre llises i senceres, com es veu en la de la Casa de la Senyoria d'Alboi, sobre les que mai ha hagut cap escut, ni dels Sanç ni dels Escrivà de Romaní, que són els dos llinatges que han ostentat la titularitat de la senyoria des de l'edat mitjana fins l'actualitat. Si n'hi hagué algun en temps passat, estaria al mur de la façana, és a dir, fora de l'espai de les dovelles, i va desaparèixer d'antic. L'actual és un postís sobreposat, fet fa uns vint anys, és de ceràmica i, a més, les figures heràldiques no corresponen als llinatges més amunt expressats, ben coneguts i estudiats en la bibliografia valenciana. No té cap valor, i fins i tot desmereix.

Escut modern fet de ceràmica

4. L'ALMÀSSERA

Com hem dit més amunt, al nostre criteri, seria coherent que l'almàssera contigua i pertanyent al palau formara part del conjunt protegit. Ara està dividida en dues propietats independents, la planta baixa i la superior. La façana conserva la textura, i l'arrebossat originals, una porta d'accés de brancals de pedra i arc exterior rebaixat o escarser i part inferior de llinda recta, fet de rosca múltiple de rajola, a l'igual com els arcs de les dues finestres. La zona d'interès és la planta baixa, de sostre baix fet de bigues grosses sense bordons a les arestes, i de revoltos d'encofrat de morter o formigó, preparats per a resistir el pes dels sacs de les collites. Les bigues se sustenten sobre els dos arcs rebaixats que delimiten la primera crugia, fets de dovelles de pedra picada que naixen del salmer d'un mateix pilar de pedra. En el mur perpendicular a l'arc de la part dreta hi ha encastada la mola corredora del trull. Malgrat el revestiment ceràmic modern, l'estructura, que nosaltres situariem cronològicament al segle XVII, es conserva quasi sencera.

Façana de l'almàssera. Baix, L'arc tallat vist des de la porta d'accés, els revoltos i les bigues

La mola corredora de l'almàssera.

Els dos arcs i el pilar, des de l'interior

CONCLUSIONS

A tenor del que fins ací hem dit, considerem que la Casa de la Senyoria d'Alboi –zona residencial i almàssera- reuneix amb escreix els requisits que assenyala la Llei del Patrimoni Cultural Valencià i les lleis i decrets complementaris per a ser declarada Bé de Rellevància Local, per tal com:

1.- Té una singularitat indubtable des del punt de vista històric i etnològic, i conserva elements artístics estimables, com ara la portada monumental.

2.- Frueix de la condició de fita d'identitat per als veïns d'Alboi, i subsidiàriament per als de El Genovés, en la mesura que configura l'imaginari col·lectiu per ser un dels elements edilicis més rellevants per a la memòria popular del municipi. Característiques que, com amb encert diu el preàmbul de la Llei 5/2007 de 9 de febrer, “Serveixen per a cohesionar els pobles”.

Aquests mèrits, sens dubte, segons hem exposat, són suficients per a que l'Administració Autònoma aplique les mesures protectores per garantir la seua conservació. Altrament caldria argumentar que el palau no té cap valor, -cosa ben contrària a la realitat visible- en compliment de la norma que obliga a motivar les raons per les quals en un municipi, en aquest cas una entitat menor, no hi ha cap edifici de rellevància local.

Xàtiva a 31 d'agost de 2013

Mariano González Baldoví
Historiador